

ศึกษาการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมสื่อสารผ่านพุทธศิลป์ที่ปรากฏในพระเครื่อง
A Study of the application of the Buddhist Doctrines through Communication
In Buddhist art as found in Buddha Amulets.

พระอริยะ

พระโส ปริสุทโธ

พระครูปลัดณัฐพล จันทโก ดร.

เยื้อง บัณฑิตเน่งเพ็ชร

สุนทรี สุริยะรังสี

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

บทคัดย่อ

บทความวิชาการเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) เพื่อศึกษาลักษณะพุทธศิลป์ประเภทต่างๆ ที่ปรากฏในพระเครื่อง 2) เพื่อศึกษาการสื่อสารพุทธธรรมที่ปรากฏในพระเครื่อง 3) เพื่อวิเคราะห์การใช้หลักพุทธธรรมสื่อสารผ่านพุทธศิลป์ที่ปรากฏในพระเครื่อง ผลการศึกษาพบว่า พุทธศิลป์ถือเป็นสื่อที่นำศรัทธาเป็นแหล่งความรู้เป็นศูนย์กลางจุดรวมของจิตใจที่มีคุณค่าความสำคัญ เป็นสื่อสัญลักษณ์เครื่องระลึกไว้ให้ผู้บูชาพระเครื่องได้มีโอกาสกราบไหว้บูชาระลึกถึงพระรัตนตรัยและแทนหลักธรรมพระพุทธศาสนาและเป็นการสื่อสารทางพระพุทธศาสนาในลักษณะเป็น ประติมากรรม สถาปัตยกรรม จิตรกรรม และเป็นรากฐานของวัฒนธรรม ประเพณี ที่สื่อถึงความเชื่อ ความศรัทธาของคนส่วนรวม คือ ประชาชนซึ่งสะสมพอกพูนและสืบทอดร่วมกันมานานหลายชั่วอายุคน เป็นสื่อสัญลักษณ์แทนวัฒนธรรมด้านอนุสติ ที่เป็นสื่อรูปธรรมให้ระลึกถึงพุทธาณูสติ ธรรมมานูสติ และการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมสื่อสารผ่านพุทธศิลป์ที่ปรากฏในพระเครื่อง ประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม 3 ประการ คือ พระปริสุทโธคุณ พระมหากรุณาธิคุณ และพระปัญญาธิคุณ และความเชื่อในด้านสังฆานุภาพ อานุภาพแห่งพระอริยสงฆ์ ด้านบุญญานุภาพ อานุภาพของบุญกุศลคุณงามความดี และเทวานุภาพที่ส่งผลดีต่อจิตใจของตนเองและเป็นสิริมงคลแก่ตน และมีความเชื่อว่าการพกพาพระเครื่องจะสามารถคุ้มครองป้องกันอันตรายได้ ที่ก่อให้เกิดเมตตามหานิยม ดังนั้น พระเครื่องในฐานะปูชนียวัตถุทางพระพุทธศาสนา ใช้เป็นเครื่องระลึกนึกถึง ที่เป็นสัญลักษณ์ในการแสดงความเคารพบูชาต่อพระรัตนตรัย

คำสำคัญ: พุทธธรรม. การสื่อสาร. พุทธศิลป์. พระเครื่อง.

Abstract

This academic article is of three objectives: 1) to examine the natures of Buddhist arts as found in the Buddha amulets. 2) to investigate the Buddhist teachings communication as

found in the Buddha amulets and 3) to analyze the use of the principles of Buddhism to communicate through Buddhist art that appear in the Buddha amulets. The results showed Buddhist art is considered as a medium of conveying faith as a source of knowledge and a central point of the mind with a value. It is a symbolic medium and is a memorial for the amulet holders to have the opportunity to present respects to the Triple Gem and instead of Buddhism principles. It is a Buddhist communication in the form of sculpture, architecture, and painting. In addition, it is the foundation of culture and traditions that convey the beliefs and beliefs of the people that have accumulated and continued for many generations. In term of the Buddhist doctrines, it is a symbol of *Anussati*: recollection of the virtues of the Buddha and His doctrines. The application of the Buddhist doctrines communicates through the Buddhist arts shown in Buddha amulets are called the *Buddhaguna* - the qualities or attributes of the Buddha i.e. wisdom, purity and compassion. In addition, the belief in the power of the Noble monks, the power of meritorious deeds and celestial beings are good for the mind and prosperous for the bearers. And it is believed that carrying Buddha amulets can protect and prevent danger and develop divine mercy. Therefore, the Buddha amulets are considered as the sacred object and practice as the recollection of the Triple Gem.

Keywords: Buddhist doctrines, communication, Buddhist art, Buddha amulets.

บทนำ

ในการสร้างพระเครื่องที่มีการทำพิธีพุทธาภิเษก มีการปลุกเสกเวทมนต์ลงอักขระเลขยันต์คาถาดังที่พบเห็นอย่างแพร่หลายในประเทศไทยนั้น น่าจะมีอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานดังปรากฏในการสร้างพระพุทธรูปโฆษชัยคุรุในธิเบต ซึ่งเป็นการผนวกอิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่คณาจารย์ชาวอินเดียได้เริ่มนำพระพุทธศาสนาแบบมนตรยานเข้าไปเผยแผ่ในธิเบตในราวพุทธศตวรรษที่ 11 กับอิทธิพลของลัทธิบอน อันเป็นลัทธิความเชื่อดั้งเดิมในธิเบตที่บูชาเทวะและสิ่งลึกลับเวทมนต์อาถรรพ์ต่างๆ โดยพระโฆษชัยคุรุ นั้น จะต้องสร้างจากปัญจโลหะ คือ ปรอท ทองแดง เงิน ทอง อันเป็นโลหะที่เป็นสัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์ (พระไวโรจนะ, พระรัตนธัษ์พุทธะ, พระมุกตบุษปราชยาพุทธะ, พระอภิตาภพุทธะ, พระพูนทุกิเมฆนิโรฆพุทธะ) แล้วอุดช่องที่ประจุนั้นด้วยมหาพุทธาคม 5 แห่ง จึงจะถือว่าเป็นพระโฆษชัยคุรุที่สมบูรณ์ด้วยพุทธภาวะและอาถรรพ์ (พินัย ศักดิ์เสนีย์ . 2511. หน้า 1-9.)

ท่ามกลางกระแสแห่งสังคมของปัจจุบันที่เป็นยุควิทยาศาสตร์อันเต็มไปด้วยความเจริญทางเทคโนโลยีหรือนวัตกรรมสมัยใหม่ แต่ในด้านความเชื่อและความศรัทธากลับปฏิเสธ ไม่ได้เลยว่าผู้คนในสังคมยังมีความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ว่าสามารถบันดาลให้เกิดสิริมงคลหรือความปลอดภัยในชีวิต ตามความเข้าใจในปัจจุบันคำว่า วัตถุมงคล

หรือพระเครื่อง จะใช้ในความหมายที่กว้างกว่าคำว่า “พระพิมพ์” เพราะพระเครื่องไม่ได้มีเฉพาะพระที่ผลิตจากแม่พิมพ์เท่านั้น แต่จะหมายรวมถึงพระที่สร้างด้วยเทคนิคอื่นๆ เช่น หล่อ ปั้น ฉีด ฯลฯ รวมทั้งรูปพระเกจิหรือวัตถุมงคลชนิดอื่นด้วย จึงมีการจัดสร้างวัตถุมงคลของหลวงปู่ขึ้นมากมายเพื่อเป็นที่ระลึกและกราบไหว้บูชา สำหรับการศึกษาพระเครื่องในครั้งนี้ ในวงการพระเครื่องจนกลายเป็นวัฒนธรรมทางภาษาเฉพาะกลุ่ม โดยเสนอแนวทางหรือมุมมองทางประวัติศาสตร์ศิลปะ ซึ่งเราไม่อาจปฏิเสธได้เลยว่าพระพิมพ์หรือพระเครื่องหรือวัตถุมงคลที่เราควรศึกษาเรียนรู้พุทธธรรมผ่านพุทธศิลป์ที่ปรากฏในพระเครื่องและเพื่อหาคำอธิบายที่มากกว่ารูปแบบศิลปะในวัตถุมงคล

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาลักษณะพุทธศิลป์ประเภทต่างๆ ที่ปรากฏในพระเครื่อง
2. เพื่อศึกษาการสื่อสารพุทธธรรมที่ปรากฏในพระเครื่อง
3. เพื่อวิเคราะห์การใช้หลักพุทธธรรมสื่อสารผ่านพุทธศิลป์ที่ปรากฏในพระเครื่อง

วิธีการศึกษา

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงเอกสาร (Document research) ผู้ศึกษาได้มีขั้นตอน ดังนี้

1. การค้นคว้าเชิงประวัติศาสตร์คือ การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์เป็นวิธีแสวงหาข้อเท็จจริงขั้นตอนของสิ่งต่างๆ รวมทั้งเหตุการณ์ต่างๆ ที่ผ่าน
2. ขั้นตอนการสืบค้น วิวัฒนาการของพระพุทธรูปตั้งแต่เริ่มต้นมาจนถึงการพัฒนาการตามระยะเวลาของประวัติศาสตร์กลายเป็นวัตถุมงคลหลวงปู่คำแสน จนทำให้มีผู้มาสักการบูชา
3. ขั้นตอนการศึกษาวเคราะห์เรื่องพระพุทธรูปในฐานะปูชนียวัตถุของชาวพุทธและข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษาและอภิปรายผล

1. ลักษณะพุทธศิลป์ประเภทต่างๆ ที่ปรากฏพระเครื่อง

พระเครื่องเป็นศิลปะแบบอุดมคติที่มีความแตกต่างไปจากศิลปะแขนงอื่นๆ โดยเฉพาะศิลปะที่ต้องลงทุนแรงจึงจะสร้างสรรคออกมาเป็นพระพุทธรูปมาเป็นหัวใจสำคัญในพระพุทธศาสนา เพราะว่าเป็นสิ่งที่เคารพสูงสุดแทนองค์พระศาสดา ศิลปินผู้สร้างจึงต้องยึดอุดมคติความงามของพระเครื่อง ตามความเชื่อและยุคสมัยมาเป็นแบบแผนให้ผสมผสานกลมกลืน และเป็นศิลปวัตถุที่ควรค่าของพระพุทธศาสนาโดยแท้จริง

พระเครื่องมีอยู่หลายประเภทเป็นจำนวนมาก ซึ่งในประเด็นนี้ผู้ศึกษาจะจำแนก เป็น 2 ประเภท ได้แก่

1.1 ประเภทเกิดขึ้นเอง หรือมีเป็นโดยธรรมชาติ เป็นวัตถุมงคลที่ได้มาจากธรรมชาติได้แก่ สิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติไม่มีการสรรสร้าง ซึ่งถือว่ามีดีในตัวและเทวดารักษา สิ่งนั้นได้แก่ เหล็กไหล คดต่างๆ เขากวางคุด เขี้ยวหมูตัน เขี้ยวเสือกลวง เภาวัลย์ เป็นต้น (ธนพันธ์ เมธาพิทักษ์. 2544: 18).

1.2 ส่วนประเภทที่มนุษย์ปรุงแต่งสร้างขึ้น ได้แก่ สิ่งของที่มนุษย์สร้างขึ้นจำแนกตามวัสดุ ได้ 8 ประเภท ได้แก่

1.2.1 ประเภทดิน เป็นลักษณะเนื้อดินของพระพิมพ์หรือเป็นดินขุยปูนตามท้องถิ่น มากรองตามกรรมวิธีข้างต้นซึ่งเมื่อถึงขั้นตอนการเผาอันมีอุณหภูมิความร้อนที่ต่างกันก็จะมีผลให้พระเนื้อดินเผามีสีต่างกันเช่นสีแดงซีเขียวสีดำสีกวนเป็นต้น

1.2.2 แบบผง เป็นวัสดุที่นิยมสร้างกันมากในสมัยรัตนโกสินทร์เชื่อกันว่าพระพิมพ์ที่สร้างจากผงองค์แรกเป็น “พระวัดพลับ” ที่สร้างโดยพระอาจารย์สุกัวราชสิทธิารามซึ่งต่อมาคือสมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ 4 ตรงกับสมัยรัชกาลที่ 2

1.2.3 แบบชิน ชินเป็นโลหะผสมที่มีส่วนประกอบสำคัญ 2 อย่างคือตะกั่วกับดีบุกและส่วนประกอบย่อยอื่นๆ เช่นเงินสังกะสีเหล็กพลวงและปรอทชินเป็นวัสดุอีกประเภทที่นิยมในการสร้างพระพิมพ์เนื่องจากมีความมันวาวสวยงามไม่เป็นสนิมง่ายและมีจุดหลอมเหลวต่ำทำให้สะดวกในการหล่อพระ (พระมหามานตรี วรลลภ (ป้อมสุข). หน้า 19.)

1.2.4 แบบวาน โดยปกติเชื่อว่าวานเป็นพืชศักดิ์สิทธิ์มีสรรพคุณในด้านต่างๆ ในตัวเองอยู่แล้วเป็นต้นว่าใช้รักษาโรคป้องกันอันตรายวานที่นำมาใช้สร้างพระพิมพ์มีหลายชนิดกล่าวกันว่ามีจำนวนถึง 108 ชนิด เช่น วานเสน่หัจฉินท์ วานนางล้อม วานสบูเลียดวานธณีสาร ฯลฯ

1.2.5 แบบโลหะ นอกจากชินแล้วยังมีโลหะอื่นๆ อีกหลายชนิดเช่น ทองสำริด เงิน ทองคำ เหล็ก เป็นต้น นับเป็นวัสดุที่มีความคงทนนอกจากนี้ยังนิยมสร้างพระพิมพ์ด้วยโลหะผสมซึ่งมีดังนี้

- 1) นวโลหะ ประกอบด้วยชินจ้าวเหล็กบริสุทธิ์ปรอทสังกะสีทองแดงเงินและทองคำ
- 2) สัตตโลหะ ประกอบด้วยจ้าวเหล็กปรอทสังกะสีทองแดงเงินและทองคำ
- 3) ปัญจโลหะ ประกอบด้วยเหล็กปรอททองแดงเงินและทองคำ
- 4) เมฆพัด เป็นแร่ผสมที่เกิดจากการใช้เนื้อเงินขีดเข้าไปในตัวชินชนิดหนึ่งเมื่อนำมาหล่อเป็นองค์พระเนื้อโลหะที่ได้จะมีสีน้ำเงินเหลือดำเป็นมันวาวไม่มีสนิมจับ
- 5) เมฆสิทธิ์ เป็นแร่ผสมคล้ายเมฆพัดแต่มีสีเหลืองอมเขียวและสีฟ้าหม่นๆ เหลือบเหลืองมีความมันวาวน้อยกว่าเนื้อเมฆพัด

1.2.6 แบบหล่อ มี 2 วิธีคือหล่อแบบขนวนเข้าและหล่อแบบเข้า ทั้ง 2 แบบเป็นวิธีที่ค่อนข้างยุ่งยากสร้างได้เป็นจำนวนน้อยทั้งยังใช้เวลานานจึงมักพบในพระเครื่องยุคเก่าๆ เรียกว่า “หล่อโบราณ” การหล่อแบบขนวนต้องมีการสร้างหุ่นเทียนก่อนนำหุ่นเทียนมาติดเป็นข้อติดกับแกนขนวนแล้วใช้ดินมูลโคพอกทับเมื่อดินแห้งดีแล้วนำดินไปสุกความร้อนไล่ซี้ผึ้งออกจะได้เข้าดินแบบโบราณจากนั้นนำโลหะมาหลอมละลายเทลงไปในเข้าแม่พิมพ์ปล่อยให้โลหะแห้งดีแล้วจึงค่อยทุบเข้าดินออกจะได้พระเครื่องเนื้อโลหะติดกันเป็นข้อๆ กับขนวนตัดพระเครื่องมาทำการตกแต่ง

1.2.7 แบบปั้ม ปัจจุบันนิยมมากเนื่องจากสร้างได้รวดเร็วด้วยเครื่องแม่พิมพ์มีทั้งด้านหน้าและด้านหลังมีความแข็งแรงเป็นพิเศษการปั้มเป็นการนำโลหะมารีดเป็นแผ่นให้เรียบแล้วใช้แม่พิมพ์ปั้มลงบนแผ่นโลหะ จากนั้นนำไปตัดหรืออาจตัดตอนปั้ม

1.2.8 แบบฉิด ทำโดยใช้เครื่องฉิดโลหะหลอมละลายเข้าไปในแม่พิมพ์เป็นเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการสร้างพระเครื่องที่มีลวดลายประดับมากมายเนื่องจากสามารถเก็บรายละเอียดได้ดีมีความคมชัดจึงได้พระเครื่องที่มีความสวยงาม (ส.ต.อ.ชูชาติ อยู่เย็น, (2555) น. 18.

2. การสื่อสารหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในพระเครื่อง

2.1 คติความศรัทธา

คติ หมายถึง แบบอย่าง วิธี แนวทาง คติความเชื่อจึงหมายถึง แบบอย่างความเชื่อที่ประพฤติสืบๆ กันมา (พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2542) น. 214). การสร้างพระพุทธรูปเพื่อเป็นรูปเคารพรำลึกถึงองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าและธรรมที่พระองค์ทรงตรัสรู้ และสั่งสอนเผยแผ่ ได้เริ่มขึ้นในแคว้นคันธารราฐประเทศอินเดียอันเป็นแหล่งกำเนิดแห่งพระพุทธศาสนา เมื่อประมาณ 2,000 ปีก่อน (วรันท์ ชั่วพลูพิทักษ์, (2534) น. 25.) ด้วยความศรัทธาในคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นแรงจูงใจให้เกิดความเชื่อร่วมกันสร้างวัตถุสมมติเป็นองค์แทนพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพื่อเป็นที่สักการบูชาเป็นพุทธานุสติ เพื่อระลึกถึงพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ท่านหลวงปู่คำแสน คุณาลงกาโร โปรดให้ทรงสร้างวัตถุสมมติต่างๆ ณ วัดป่าดอนมูล อ.สันกำแพง จ.เชียงใหม่ หลักศรัทธาที่ประกอบเหตุผลในพระพุทธศาสนามี 4 ประการคือ

1) กัมมศรัทธา คือเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง เชื่อว่าเมื่อทำอะไรโดยมีเจตนา คือตั้งใจทำทั้งที่รู้ ย่อมเป็นกรรมคือเป็นกรรมติดกรรมชั่วขึ้นในตน เป็นเหตุปัจจัยก่อให้เกิดผลดีผลร้ายสืบต่อไป

2) วิปากศรัทธา เชื่อผลของกรรม เชื่อว่าผลของกรรมมีจริง คือ เชื่อว่ากรรมที่ทำแล้วจะต้องมีผลติดตามมา

3) กัมมัสสกตาสัทธา เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของของตน คือ เชื่อว่าแต่ละคนจะต้องรับผิดชอบเสวยผลของกรรมนั้น

4) ตถาคตโพธิสัทธา เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้ามั่นใจในองค์พระตถาคตว่าทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธะ คือทรงเป็นผู้ตรัสรู้สัจธรรมด้วยพระองค์เองโดยชอบ

2.2 ศีล

“ศีล” (Morality) หมายถึง เป็นความประพฤติชอบทางกายและวาจาหรือ เรียกว่า ความเป็นปกติ คือ ความมีระเบียบวินัยทางกาย และวาจา โดยอาศัยเจตนาถว้น จึงละบาป คือ อกุศลได้ คือ กายทุจริต วจีทุจริต “ศีล”จึงเป็น ธรรมเบื้องต้นที่จะให้เกิดกุศลธรรมทั้งปวง เป็นประธานให้กุศลธรรมอื่นๆ เกิดขึ้นตามมา กล่าวคือ ความมีเมตตา กรุณา หิริ โอตตปปะ และความซื่อสัตย์สุจริต เป็นต้น เพราะศีลจัดว่าเป็นฐานให้ถึงซึ่งโลกุตระธรรม คือ นิพพาน สมบัติก็ต้องอาศัยศีลเป็นพื้นฐาน ดังนั้นศีลจึงเป็นเบื้องต้นแห่งการปฏิบัติให้สุจริตทางกาย วาจาและใจเป็นที่สุด (พระชัยณรงค์ วิฑิต (ร่างมะรุต), 2555: 2๙)

2.3 สมาธิ

สมาธิ หมายความว่า ความมีใจตั้งมั่น ความตั้งมั่นแห่งจิต การทำให้ใจสงบแน่วแน่ไม่ฟุ้งซ่าน การมีจิตกำหนดแน่วแน้อยู่ในสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยเฉพาะ มักใช้เป็นคำเรียกง่าย ๆ สำหรับบोधิจิตสิกขา (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์การพิมพ์, 252๗), หน้า 302) สภาวะที่แท้จริงของจิตที่มีสมาธิ ก็คือ เอกัคคตา ได้แก่ ความที่จิตมีอารมณ์เป็นอันเดียว ภาวะที่จิตสงบนิ่งจับอยู่ที่อารมณ์อันเดียว หรือ ความที่มีจิตกำหนดแน่วแน้อยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่งไม่ซัดส่ายหรือฟุ้งซ่าน

2.4 สติ

สติ คือ ระลึกได้ ระลึกเห็นอยู่เสมอ รู้อยู่เสมอว่าใจของเราเป็นอย่างไร สติเป็นผู้ควบคุมจิต เราตั้งสติกำหนดจิต จิตคิดหยาบละเอียดอย่างไรก็รู้ทุกขณะ นั่นจึงเรียกว่า สติ (พระนิโรธรังสี คัมภีร์ปัญญาจารย์ (เทศก์เทศรังสี), 2521: 55.)

2.5 ปัญญา

ปัญญา หมายถึง ความรู้ธรรมที่เป็นกุศล อกุศล ธรรมที่มีโทษ ธรรมที่ไม่มีโทษ ธรรมที่ควรเสพ ธรรมที่ไม่ควรเสพ ธรรมที่ไม่สามารถทำให้เป็นพระอริยะ และธรรมที่สามารถทำให้เป็นพระ อริยะ (อง.นวก.(ไทย) 23/5/43๙.) ดังปรากฏอยู่ในพลสูตรว่า ธรรมเหล่าใดเป็นกุศล นับว่าเป็นกุศล ธรรมเหล่าใดเป็นอกุศล นับว่าเป็นอกุศล ธรรมเหล่าใด เป็นธรรมมีโทษ นับว่าเป็นธรรมมีโทษ ธรรมเหล่าใดเป็นธรรม ไม่มีโทษ นับว่าเป็นธรรมไม่มีโทษ ธรรมเหล่าใดเป็นธรรมดำ นับว่าเป็นธรรมดำ ธรรมเหล่าใดเป็นธรรมขาว นับว่าเป็นธรรมขาว ธรรมเหล่าใดเป็นธรรมที่ควรเสพ นับว่าเป็นธรรมที่ควรเสพ ธรรมเหล่าใดเป็นธรรมที่ไม่ควรเสพนับว่าเป็นธรรมที่ไม่ควรเสพ ธรรมเหล่าใดเป็นธรรมที่ไม่สามารถทำความเป็นอริยะ นับว่าเป็น ธรรมที่ไม่สามารถทำความเป็นอริยะ ธรรมเหล่าใดเป็นธรรมสามารถทำความเป็นอริยะ นับว่า เป็นธรรมสามารถทำความเป็นอริยะ ธรรมเหล่านั้นแลเป็นธรรมที่บุคคลเห็นได้ด้วยดี พิจารณา แล้วด้วยปัญญา (อง.นวก. (ไทย) 23/4/๗.)

3. การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมสื่อสารผ่านพุทธศิลป์ที่ปรากฏในพระเครื่อง

พระเครื่อง คือ สิ่งที่มีในพระพุทธศาสนา หมายถึง สิ่งที่ได้ศาสนิกชนถือเอาเป็นแบบอย่าง หรือให้เอาเป็นตัวอย่าง มิได้หมายความว่าเมื่อเคารพแล้วจะดลบันดาลสิ่งต่างๆ ตามต้องการได้ ถ้าอยากได้สิ่งใดต้องลงมือทำเอง พัฒนาปรับปรุง ใช้ปัญญาแก้ไข แล้วลงมือทำเอง ตามเหตุปัจจัย วัตถุมงคลจึงอยู่ในฐานะเป็นสัญลักษณ์ที่สื่อสารออกมาที่เป็นแทนในลักษณะต่างๆ เช่น

3.1 ฐานะเป็นสื่อสัญลักษณ์

พระเครื่องมีบทบาทอยู่ในวิถีชีวิตและความเชื่อของคนไทยเป็นอย่างมาก บางคนบูชาพระเครื่องในฐานะเป็นเครื่องรางของขลังที่สามารถช่วยคุ้มครองป้องกันอันตราย พกพาไปไหนก็เป็นที่รักใคร่ของผู้ที่พบเห็น บางคนบูชาพระเครื่องในฐานะเป็นปูชนียวัตถุทางพระพุทธศาสนาเป็นอนุสติ เป็นสัญลักษณ์เครื่องระลึก ไว้ให้ผู้ใช้พระเครื่องได้มีโอกาสกราบไหว้บูชาระลึกถึงพระรัตนตรัยอันเป็นที่พึ่งสูงสุดของเหล่าผู้นับถือพระพุทธศาสนา

3.2 เป็นสัญลักษณ์แทนหลักธรรมพระพุทธศาสนา

สัญลักษณ์เป็นสิ่งที่แสดงถึงจุดสนใจ การสื่อสาร ความเข้าใจพื้นฐานการสื่อสาร ถึงแม้จะมีภาษาในการสื่อสาร แต่ก็ยังคงมีสัญลักษณ์ต่างๆ ใช้ประกอบด้วย เนื่องจากพระพุทธศาสนาและสังคมไทยจะขาดสิ่งนี้ไม่ได้ สัญลักษณ์เป็นสิ่งที่ใช้พรรณนาหรือบรรยายวัตถุสิ่งของหรือเหตุการณ์ให้บุคคลต่อบุคคลเข้าใจตรงกัน มีหน้าที่ถอดรหัสสารเพื่อให้ผู้ส่งสารและผู้รับสารอยู่บนการสื่อสารเดียวกันจึงเป็นเหตุให้สัญลักษณ์ถูกนำมาใช้ในหลายวิชาชีพเช่น การโฆษณา การรายงานข่าว การปราศรัยทางการเมือง การรายงานสภาพภูมิอากาศ และการวิเคราะห์ทางเศรษฐกิจ เนื่องจากสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่ยากต่อการเขียนสื่อความหมายจึงต้องมีการใช้สัญลักษณ์เพื่อให้เข้าใจได้ง่ายขึ้น ส่วนธรรมจักรกับกวางเป็นเครื่องหมายปางปฐมเทศนา (กองพุทธศาสนศึกษา, 254๖: ๗8.)

3.3 เป็นสัญลักษณ์ในการสื่อสารทางพระพุทธศาสนา

ครั้งที่พระพุทธเจ้าประจวบกับลำดับขั้นปรินิพพานได้ตรัสตอบพระอานนท์ว่ากษัตริย์ พราหมณ์ คหบดีผู้เป็นบัณฑิต ผู้เลื่อมใส จะทาการบูชาสรีระ ด้วยการสร้างสถูปของตถาคตไว้ที่ทางใหญ่สี่แพร่ง บูชาด้วยดอกไม้ ของหอม จะอภิวาทหาจิตให้เลื่อมใสในสถูปนั้น ซึ่งการกระทำนั้นจะเป็นไปเพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่ชนเหล่านั้นตลอดกาลนาน (ที.ม. (ไทย) 10/204-205/152) แล้วตรัสกับพระอานนท์ถึง ผู้ปรารถนาสร้างสถูปถวาย 4 จำพวก โดยนัยดังกล่าวผู้วิจัยคิดว่าที่พระพุทธเจ้าตรัสถึงการสร้างสถูป แสดงว่าจะต้องมีการสร้างพระสถูปขึ้นอย่างแน่นนอนและเป็นพุทธาณูญาติก่อนที่จะทรงดับขันธปรินิพพาน ดังนั้นพุทธศิลป์ครั้งแรกได้แก่พระสถูปนั่นเอง หลังจากที่พระพุทธเจ้า เสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้ว ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 1-3 ไม่พบพุทธศิลป์ หรือศิลปวัตถุที่ถือว่าเป็นรูปเคารพหรือสัญลักษณ์แทนองค์พระพุทธเจ้าสันนิษฐานว่าพุทธศาสนิกชนในสมัยนั้นเมื่อระลึกถึงพระศาสดา ใครจะเห็นพระพุทธองค์ต่างพากันไปสักการบูชา ทาพุทธบูชา ปลงธรรมสังเวช ณ สังเวชนียสถานทั้ง 4 แห่งที่ได้มีพุทธาณูญาติไว้

การสร้างรูปและสัญลักษณ์แทนองค์พระพุทธเจ้า เกิดจากแนวคิดของศิลปะอินเดียแบบประเพณีนิยมประมวลเป็นประเภทใหญ่ๆ ได้ 3 ประเภท (1) ปฐมกรรม (รูปปั้นรูปหล่อ รูปแกะสลักพระพุทธรูป) (2) สถาปัตยกรรม (ใช้แผนผังการก่อสร้างเป็นสัญลักษณ์เช่นแนวความคิดทางจักรวาลวิทยา) (3) จิตรกรรม ภาพวาดของสิ่งต่างๆ ที่พระศาสดาและสาวกแทนหลักการ และเหตุการณ์สำคัญ) ที่เชื่อว่า ถ้าเข้าใจในเรื่องรูปปั้น สิ่งก่อสร้าง ภาพสัญลักษณ์ได้อย่างถูกต้อง จะเห็นว่า นั่นเป็นสิ่งที่ตอบสนองความต้องการทั้งด้านทางวัตถุและทางจิตใจ (แสงจันทร์งาม. 2529) น. 176.)

3.4 เป็นรากฐานของวัฒนธรรม

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทย ขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรม ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของชาติไทย “มีรากฐานที่สำคัญมาจากพระพุทธศาสนาจนกล่าวได้ว่า พระพุทธศาสนาเป็นมรดกล้ำค่าคู่บ้านคู่เมือง” (ฉัญญภูมิ หลอมประโคน. 2544: 1.) เนื่องจากสังคมไทยเป็นสังคมที่ได้รับเอาแนวความคิดและวัฒนธรรมของศาสนาอินเดียเข้ามาประพติดปฏิบัติเป็นระยะเวลาอันยาวนาน โดยเฉพาะพระพุทธศาสนาซึ่งถือได้ว่าเป็นรากฐานของสังคมไทยพระพุทธศาสนาจึงมีอิทธิพลต่อระบบแนวความคิดและพฤติกรรมของคนไทยอย่างลึกซึ้ง

(สนิท สมักรการ. 2539: 38.) เราถือกันว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ การถืออย่างนี้ เป็นประเพณีที่สืบต่อมาโดยถูกต้องตามสมควรแก่เหตุ คือ พระพุทธศาสนากับชนชาติไทยมีความสัมพันธ์แนบแน่นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทั้งในทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). 2539: 1.) พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่เหมาะสมกับจิตใจของชาวไทย ถือเป็นมรดกอันล้ำค่าที่บรรพบุรุษของไทยได้มอบไว้ให้คนไทยชาวไทย และสามารถกล่าวได้ว่า “พระพุทธศาสนาได้ช่วยธำรงและเชิดชูชาติไทยไว้ได้ตลอดระยะเวลาอันยาวนานในการสร้างชาติ ชาวไทยยอมรับว่าพระพุทธศาสนาที่เราเรามาตั้งแต่สมัยสุโขทัยนั้น มีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมไทยมากที่สุด” (สมจินตนา ภักดีศรีวงศ์. 2538: 20–21.) วัฒนธรรมไทยทุกด้านมีรากฐานสำคัญอยู่ในพระพุทธศาสนา ดังที่พระธรรมปิฎก ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ของพระพุทธศาสนาที่มีต่อคนไทยว่า (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต): 2–97.

1. พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาของประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ
2. พระพุทธศาสนาเป็นแกนและเป็นรากฐานสำคัญของวัฒนธรรมไทย
3. พระพุทธศาสนาเป็นศูนย์รวมจิตใจ ทำให้เกิดความสามัคคีในหมู่ชนชาวไทย
4. พระพุทธศาสนาเป็นหลักการที่ช่วยดำรงรักษาเสรีภาพในการนับถือศาสนา
5. พระพุทธศาสนาเป็นสถาบันคู่ชาติไทย
6. พระพุทธศาสนาสอดคล้องกับลักษณะนิสัยของคนไทยที่รักความเป็นอิสระ
7. พระพุทธศาสนาเป็นแหล่งสำคัญที่หล่อหลอมเอกลักษณ์ของชาติไทย
8. พระพุทธศาสนาเป็นมรดกและเป็นคลังสมบัติอันล้ำค่าของชนชาติไทย
9. พระพุทธศาสนาเป็นหลักแนวทางในการพัฒนาชาติไทย
10. พระพุทธศาสนาเป็นแหล่งของดีมีค่าที่ชนชาติไทยมอบให้แก่อารยธรรมของโลก

พระพุทธศาสนา ได้หยั่งรากฝังลึกในราชอาณาจักรไทย มีบทบาทและอิทธิพลต่อวัฒนธรรม ศิลปะ ภาษา สถาปัตยกรรม วิถีชีวิต และประเพณีไทย เป็นต้น (ธรรมรักษ์จิต. (2537) น. 260–263.)

3.5 เป็นสื่อสัญลักษณ์แทนวัฒนธรรมด้านศิลปกรรม

สารานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถานให้ความหมาย (ราชบัณฑิตยสถาน. 2530 น. 144.) ศิลปกรรม วัฏนี้ศิลปกรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น ไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่เองตามธรรมชาติ เช่น พระอาทิตย์ตกดินที่มีความสวยงามมากไม่นับเป็นศิลปกรรม แต่จิตรกรรมหรือภาพเขียนทิวทัศน์พระอาทิตย์นับเป็นศิลปกรรมและศิลปกรรม เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นให้มีความสวยงาม สิ่งมนุษย์สร้างที่ไม่สวยงาม เช่น กองขยะ ป้ายโฆษณา ฯลฯ ไม่นับเป็นศิลปกรรม การสร้างสรรค์โดยมนุษย์เพื่อความงามหรือสุนทรีย์ภาพที่ถือเป็นศิลปกรรมแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท ดังนี้

1. ศิลปกรรมประเภทจิตรศิลป์ หมายถึงศิลปกรรมที่มนุษย์ทำขึ้นเพื่อความปิติชื่นชมในตัวของงาน เช่น งานจิตรกรรม ประติมากรรม กวีนิพนธ์และงานดุริยางศิลป์
2. ศิลปกรรมประเภทประโชชน์ศิลป์ หมายถึงศิลปกรรมที่มีประโยชน์ใช้สอยด้วยเช่นงานจักสาน เครื่องปั้นดินเผา เครื่องแก้ว เครื่องเรือนและสิ่งใช้สอยต่างๆ ที่มีการบรรจงสร้างขึ้นโดยประณีต ทั้งที่สร้างด้วยมือ (ศิลปหัตถกรรม) เป็นงานประเภททัศนศิลป์ เป็นความหมายที่ใช้กันมาในช่วงศตวรรษก่อน ซึ่งมักหมายถึงเฉพาะงาน

ประเภท จิตรกรรม ประติมากรรมและภาพพิมพ์ ส่วนศิลปะที่เป็นการแสดงจะจัดแยกไว้ต่างหาก เช่น การแสดง นาฏศิลป์ ดุริยางค์ศิลป์ ไม่นิยมรวมไว้ในงานแสดงศิลปกรรม ในงานศิลปะนั้น (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. 2528 น. 3).

3.6 เป็นสื่อสัญลักษณ์แทนวัฒนธรรมด้านประเพณี

ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา จะมีอิทธิพลต่อประเพณีและวัฒนธรรมอย่างยิ่ง ตลอดจนมีผลทางด้านจิตใจของประชาชน เพราะถ้าไม่มีการบูชา สักการะเคารพ นับถือทางด้านพระพุทธศาสนาแล้วประชาชน ก็แทบจะไม่มีจิตว่า ประเพณี วัฒนธรรมคืออะไร โดยเฉพาะวัฒนธรรม ประเพณีที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาที่บรรพบุรุษได้ยึดถือปฏิบัติกันมาเป็นเวลาช้านานล้วนมีอิทธิพลมาจากการบูชา สักการะทางด้านพระพุทธศาสนาทั้งนั้นหรือ การบูชา สักการะเครื่องหมายหรือสัญลักษณ์ทางด้านศาสนาเช่นพระสารีริกธาตุ พระพุทธรูป เป็นต้นทำให้มีการสร้างขึ้นมาสสำหรับกราบไหว้บูชา จนกลายมาเป็นประเพณีที่จะต้องปฏิบัติต่อสิ่งที่ตนบูชาเคารพ นับถือ และปฏิบัติสืบต่อไป (พระจิรวัดน์ ภัททาวัธ (คำไมตรี). (2558).

3.7 เป็นสื่อสัญลักษณ์แทนวัฒนธรรมด้านอนุสสติ

พระเครื่องสร้างขึ้นในฐานะเป็นรูปเคารพบูชา แทนพระพุทธเจ้า เพื่อที่จะแสดงพุทธประวัติ ซึ่งการสร้างพระเครื่องนั้น จะสร้างได้คราวละมากๆ และคติความเชื่อในด้านจิตใจ คือ บูชาพระเครื่องในฐานะสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือเป็นเครื่องรางของขลัง เชื่อว่ามีผลทางใจ นอกจากความเชื่อว่าการพกพาพระเครื่องจะสามารถคุ้มครองป้องกันอันตรายได้แล้วอีกความเชื่อหนึ่งที่ผู้พกพาพระเครื่องหวังพึ่งในความศักดิ์สิทธิ์ในพระเครื่องต่างๆ เหล่านั้นเป็นอันมากก็คือ ความเชื่อที่ว่าพระเครื่องเหล่านั้นเมื่อพกพาติดตัวไปแล้ว จะส่งผลทางใจแก่ผู้อื่น เช่น ทำให้เกิดเป็นเมตตามหานิยม ไปที่ไหนมีแต่คนรักใคร่ช่วยเหลือ แฟนรัก เจ้านายชอบเจ้าหนี้ปราณี เป็นต้น แต่ในขณะเดียวกัน ก็ยังมองพระเครื่องในฐานะปวงศัตถ์ทางพระพุทธศาสนา ที่เอาไว้ใช้เป็นเครื่องระลึกนึกถึง ไว้เป็นสัญลักษณ์ในการแสดงความเคารพบูชาต่อพระรัตนตรัยด้วย ชาวพุทธส่วนใหญ่เชื่อว่าความศักดิ์สิทธิ์หรือปาฏิหาริย์ของพระเครื่องนั้น เกิดขึ้นได้ด้วยอานุภาพ 5 อย่าง คือ

- 1) ความเชื่อในพุทธานุภาพ ความเชื่อมั่นใจพระพุทธรูปที่ทรงบริสุทธิปราศจากกิเลสอาสวะทั้งปวง และทรงประกอบด้วยพระพุทธรูป 3 ประการ คือ พระบริสุทธิคุณ พระมหากรุณาธิคุณ และพระปัญญาธิคุณ
- 2) ความเชื่อในธรรมานุภาพ พลังอานุภาพของพระธรรม คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่มีปรากฏอยู่ตามบทสวดต่างๆ เช่น เมตตาสูต รัตนสูตร อย่างที่เรียกชื่อว่า สวดพระปริตร ที่อาจจะขจัดปัดเป่าอันตรายทั้งปวงได้ ซึ่งใช้ในพิธีพุทธาภิเษก ว่ามีผลทำให้สิ่งของที่สร้างขึ้นโดยผ่านการปลุกเสกแล้วนั้น มีผลเป็นความศักดิ์สิทธิ์จริง ข้อนี้จะเห็นได้ว่าแม้ไม่มีวัตถุมงคลยึดเหนี่ยว เมื่อตกอยู่ในภัยอันตราย ผู้คนก็สวดมนต์ภาวนาป้องกันภัยอยู่แล้ว (พระมหา มนตรี วรลโ (ปทุมสุข). (2542) น. 30).
- 3) ความเชื่อในสิ่งขานุภาพ อานุภาพแห่งพระอริยสงฆ์ และพระสงฆ์สัมมาปฏิบัติทั้งหลายจนสามารถจะแผ่พลังจิตให้มาอยู่ในสิ่งที่ต้องการได้
- 4) ความเชื่อในบุญญานุภาพ อานุภาพของบุญกุศลคุณงามความดี และการกระทำผลกรรมดีงามของบุคคลต่างๆ ซึ่งเข้ากับคากล่าวที่ว่า คนดีมีบุญ พระคุ้มครอง

5) ความเชื่อในเทวานุภาพ อานุภาพแห่งเทพดา ที่ชาวพุทธต่างก็ล้วนเชื่อมั่นพระเครื่อง ต่างๆ จะมีเทวดารักษาอยู่ด้วย (พระมหาเชิด เจริญรัมย์. (2531) น. 164).

พระพุทธรูปเป็นสื่อธรรมของพระพุทธเจ้าได้ดีที่สุด ทำให้เกิดเป็นพุทธานุสติ และสามารถต่อยอดไปสู่ธรรมมานุสติจนกระทั่งเกิดปัญญาไปสู่การบรรลุธรรมได้ เพียงแต่บุคคลต้องมีความศรัทธาในพระพุทธรูปอย่างแท้จริงจึงจะสัมผัสกับพลังแห่งพุทธานุภาพได้ พระพุทธรูปเป็นสื่อธรรมที่ดีที่สุดหรือไม่ขึ้นกับแต่ละบุคคล คนที่มีปัญญาแล้วอาจไม่ต้องพึ่งพาพระพุทธรูปก็ได้แต่การมีพระพุทธรูปและบูชาด้วยอามิสบูชาและปฏิบัติบูชาก็จะสมบูรณ์แบบ ส่งผลดีต่อจิตใจของตนเอง เป็นสิริมงคลแก่ตนและสถานที่นั้น

ดังนั้น พระพุทธรูปเป็นสื่อธรรมของพระพุทธเจ้าได้ดีที่สุด ทำให้เกิดเป็นพุทธานุสติและสามารถต่อยอดไปสู่ธรรมมานุสติจนกระทั่งเกิดปัญญาไปสู่การบรรลุธรรมได้ เพียงแต่บุคคลต้องมีความศรัทธาในพระพุทธรูปอย่างแท้จริงจึงจะสัมผัสกับพลังแห่งพุทธานุภาพได้ พระพุทธรูปเป็นสื่อธรรมที่ดีที่สุดคือไม่ขึ้นกับแต่ละบุคคล คนที่มีปัญญาแล้วอาจไม่ต้องพึ่งพาพระพุทธรูปก็ได้แต่การมีพระพุทธรูปและบูชาด้วยอามิสบูชาและปฏิบัติบูชาก็จะสมบูรณ์แบบ ส่งผลดีต่อจิตใจของตนเอง เป็นสิริมงคลแก่ตนและสถานที่นั้น ดังนั้นลักษณะสำคัญของพระพุทธรองค์ คือ ไว้เพื่อเตือนใจคนที่ได้เห็นและได้เคารพบูชา ได้กราบไหว้ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเฉลียวฉลาดของช่างในสมัยโบราณที่ได้สอดแทรกคติธรรมให้คนรุ่นหลังได้เห็นถึงความเฉลียวฉลาดของพระพุทธรองค์โดยผ่านงานปั้น งานหล่อ เป็นต้น

อภิปรายผล

พระเครื่อง หรือวัตถุมงคลต่างๆ ได้รับความเชื่อถือ มีความสำคัญและมีอิทธิพลต่อสังคมไทยมากเนื่องจาก (1) การที่สังคมไทยเคยนับถือภูตผี และอำนาจเหนือธรรมชาติมาก่อน (2) ความเชื่อในพุทธานุภาพ ธรรมานุภาพ สังฆานุภาพ รวมทั้งเวทมนต์ คาถา พลังอิทธิปาฏิหาริย์ที่อาจเกิดขึ้นเพราะความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์ ด้วยอำนาจพลังจิตหรือจากพลังธรรมชาติ อันเป็นของกายสิทธิ์ และหรือความศักดิ์สิทธิ์จากเกจิอาจารย์ทั้งหลาย (3) เกิดจากภาวะวิกฤติทางสังคม ไม่ว่าจะเป็นความเป็นอยู่ เศรษฐกิจ สุขภาพอนามัยซึ่งทำให้คนขาดที่พึ่ง จึงพยายามแสวงหาสิ่งต่างๆ มายึดเหนี่ยวทางจิตใจ โดยเฉพาะคือสร้างความมั่นใจให้ตนเอง จึงได้เสาะหาเครื่องรางต่างๆ มาคอยคุ้มครองป้องกันภัยเหล่านั้น (4) สังคมของคนทั้งหลายยังไม่ได้การพัฒนา และแม้จะมีความเจริญทางเทคโนโลยีบ้างแล้วก็ตามที่ หากผู้คนไม่มีความสุขสบายใจ เกิดความรู้สึกไม่มั่นคงย่อมจะต้องค้นหาเอาสิ่งที่มีอำนาจเหนือกว่ามาเป็นเกราะป้องกัน ในบรรดาสิ่งต่างๆ ต้องสามารถตอบสนองความพึงพอใจของคน ซึ่งกาลังโยหาที่พึ่งของตนเองด้วย (5) เกิดขึ้นจากการโฆษณาประชาสัมพันธ์

การศึกษาพบว่า พระเครื่อง มีจุดประสงค์ที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้า เป็นของที่ยึดเหนี่ยวจิตใจให้แก่ผู้ที่เดินทางไปแสวงบุญยังสังเวชนียสถานนั้นๆ และคติความเชื่อเกี่ยวกับวัตถุมงคลว่าเป็นสิ่งที่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ในเวลาที่ประสบกับภัยอันตรายอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น รถยนต์ประสบอุบัติเหตุแต่คนที่สวมใส่เครื่องรางพระเครื่องไม่ได้รับอันตรายหรือบาดเจ็บเพียงเล็กน้อยและรอดตายอย่างปาฏิหาริย์ โดยความเชื่อดังกล่าวนี้นักโยงไว้กับศาสนาพราหมณ์ ซึ่งมีความเชื่อเรื่องพระเวทย์เป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ฉะนั้น เมื่อปราชญ์ผู้รู้ทางพระพุทธศาสนา ต้องการนำพุทธศาสนิกชนของตนเข้าสู่ศาสนา จึงต้องใช้กุศโลบายต่างๆ เข้ามาช่วยเหลือหรือเป็น

เครื่องมือในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยใช้วัตถุมงคลนี้เอง เป็นตัวเชื่อมโยงด้านความเชื่อที่ศรัทธาเลื่อมใสในหลักธรรมคำสอน เพียงแต่ใช้อุบายที่ถูกจริตของผู้นับถือเท่านั้น แต่อย่างไรก็ตาม วัตถุประสงค์ของการสร้างพระเครื่อง ก็เพื่อให้พุทธศาสนิกชนเข้าถึงพระรัตนตรัย ถือเอาเป็นที่ระลึกเมื่อตนมีภัยเกิดขึ้นหรือในยามฉุกเฉินจำเป็น เช่น เมื่อเวลาต่อสู้ป้องกันตัว หรือมีอุบัติเหตุ เป็นต้น

ความเชื่อและความศรัทธาเป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกชาติทุกภาษามีมาแล้วตั้งแต่เด็กตาบรรพชนนั้นจึงปรากฏว่า มีรูปลักษณะเครื่องบำรุงขวัญและกำลังใจ บางครั้งคนที่อยู่ในที่คับขัน อยู่ในระหว่างอันตราย เมื่อนึกถึงสิ่งที่ตนศรัทธาสิ่งยึดมั่นเป็นที่พึ่งก็ทำให้มีสติมีความมุ่งมั่นที่จะต่อสู้ฝ่าฟันให้พ้นอุปสรรค และอันตรายและด้วยกำลังใจที่เกิดขึ้นทำให้บรรลุถึงความสำเร็จ ด้วยเหตุนี้ไม่ว่าจะเป็นคนอยู่ในยุคในสมัยใด จึงมีความนิยมชมชอบที่จะมีเครื่องรางไว้สำหรับตัวเพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ

การศึกษาพบว่า พระเครื่องยังเป็นศิลปะแบบอุดมคติที่สอดคล้องกับ พระเครื่องที่ท่านพระอาจารย์พระจิรวัดน์ ภทฺทาทูโร (พ.ศ. 2558) ได้กล่าวไว้ว่า การสร้างพระเครื่องมีพัฒนาการมาแต่สมัยอินเดียโบราณเพื่อระลึกถึงองค์พระศาสดา โดยอาศัยมูลเหตุตามคติความเชื่อของชาวพุทธจนกลายมาเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ จากการสร้างจากวัตถุดตามธรรมชาติหรือโลหะต่างๆ โดยลักษณะภายนอก เป็นรูปองค์พระพุทธรูปหรือสาวกองค์สำคัญ ในประเทศไทยสร้างพระเครื่องเพื่อสักการบูชาด้วยรูปเทียน และพุทธานิเทศเพื่อให้เกิดความขลัง โดยเชื่อว่าจะมีอำนาจช่วยคุ้มครองปกป้องภัย บันดาลให้มีความสุขสวัสดิ์ พบพานแต่สิ่งดี ก่อเกิดอิทธิพลหลากหลาย ทั้งด้านศิลปกรรม สถาปัตยกรรม พุทธศิลป์ ส่งผลต่อวัฒนธรรม ประเพณี ตั้งแต่สมัยทวารวดีจนถึงปัจจุบัน พระเครื่องถือเป็นตัวแทนพระรัตนตรัยของความดีงามและคำสอนของพระพุทธเจ้า เป็นรากฐาน ของศิลปะ วัฒนธรรม พระพุทธรูปมีบุรุษลักษณะงามน่าเลื่อมใสศรัทธา ให้คนกราบไหว้สวดมนต์ และคตินิยมต่างๆ ที่เนื่องด้วยพระพุทธศาสนา ในส่วนของงานประติมากรรม ก็พบว่า นอกจากจะสื่อสัญลักษณ์ถึงพระพุทธศาสนาแล้ว ยังพบว่า มีการใช้สัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาสนองความต้องการทั้งในส่วนของสังคม และปัจเจกชนในลักษณะต่างๆ เช่น การใช้พระพุทธรูปเป็นสัญลักษณ์ประจำวันเกิด ประจำพระชนมวาร การใช้พระพุทธรูปเป็นสัญลักษณ์สำคัญคู่บ้านคู่เมือง เป็นสัญลักษณ์ของการประสิทธิประสาทพร ให้โชคลาภ รวมถึงการจัดปิดเป่าภัย อันตรายต่างๆ เป็นต้น

สรุปผล

การศึกษา พระเครื่อง หรือศิลปะแบบอุดมคติที่มีความแตกต่างไปจากศิลปะแขนงอื่นๆ โดยเฉพาะศิลปะที่ต้องลงทุนแรงจึงจะสร้างสรรค์ออกมาเป็นพระพุทธรูปปฏิมาที่เป็นหัวใจสำคัญในพระพุทธศาสนา ตามความเชื่อและยุคสมัยมาเป็นแบบแผนให้ผสมผสานกลมกลืน และเป็นศิลปวัตถุที่ทรงคุณค่าของพระพุทธศาสนา

พระเครื่องมีอยู่ 2 ประเภท ได้แก่ ประเภทที่เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติ ซึ่งถือว่าเป็นดีในตัวเองและเทวตารักษาสิ่งนั้นได้แก่ เหล็กไหล คดต่างๆ เขากวาง ขุดเขี้ยวหมูตัน เขี้ยวเสือกลวง เภาวัลย์ เป็นต้น ส่วนประเภทที่มนุษย์ปรุงแต่งสร้างขึ้น ได้แก่ สิ่งของที่มนุษย์สร้างขึ้นจำแนกตามวัสดุได้ 8 ประเภท คือ 2. ประเภทดิน (เป็นลักษณะเนื้อดินหรือเป็นดินขุยปูนตามท้องถิ่นมาสร้างให้เป็นรูปร่าง) 2. ประเภทแบบผง (เป็นวัสดุที่นิยมสร้างกันมากในสมัย

รัตนโกสินทร์) 3. ประเภทชิน (ชินเป็นโลหะผสมที่มีส่วนประกอบสำคัญ 2 อย่างคือตะกั่วกับดีบุกและส่วนประกอบย่อยอื่นๆ) 4. ประเภทวาน (ได้นำวานต่างๆ มาละลายรวมตัวกันให้เกิดเป็นรูปร่าง) 5. ประเภทโลหะ (โลหะและอีกหลายชนิดเช่น เงิน ทองคำ มารวมกันทำให้เป็นรูปร่าง) 6. ประเภทหล่อ (หล่อแบบขวนเบาและหล่อแบบเบ้า ทั้ง 2 แบบเป็นวิธีที่ค่อนข้างยุ่งยากสร้างได้เป็นจำนวนน้อยทั้งยังใช้เวลานานจึงมักพบในพระเครื่องยุคเก่าๆ เรียกว่า “หล่อโบราณ”) 7. ประเภทปั๊ม (การปั๊มเป็นการนำโลหะมารีดเป็นแผ่นให้เรียบแล้วใช้แม่พิมพ์ปั๊มลงบนแผ่นโลหะจากนั้นนำไปตัดหรืออาจตัดตอนปั๊ม) 8. ประเภทฉีดยา (ทำโดยใช้เครื่องฉีดโลหะหลอมละลายเข้าไปในแม่พิมพ์เป็นเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการสร้างพระเครื่องที่มีลวดลายประดับมากมายเนื่องจากสามารถเก็บรายละเอียดได้ดีมีความคมชัดจึงได้พระเครื่องที่มีความสวยงาม)

คติความเชื่อนี้จึงเป็นความเชื่อที่ประหลาดสืบๆ กันมา การสร้างพระพุทธรูปเพื่อเป็นรูปเคารพรำลึกถึงองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าและธรรมที่พระองค์ทรงตรัสรู้ และสั่งสอนเผยแผ่ ได้เริ่มขึ้นในแคว้นคันธารราฐประเทศอินเดียอันเป็นแหล่งกำเนิดแห่งพระพุทธศาสนา ด้วยความศรัทธาในคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นแรงจูงใจให้เกิดความเชื่อร่วมกันสร้างวัตถุมงคลในเป็นองค์แทนพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพื่อเป็นที่สักการบูชาเป็นพุทธานุสติเพื่อระลึกถึงพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ความศรัทธาจึงก่อให้เกิด ทั้ง ศิล สมาธิ สติ และปัญญา ของมลมนุษย์ที่นับถือพระพุทธศาสนา

สิ่งที่ให้ศาสนิกชนถือเอาเป็นแบบอย่าง หรือให้เอาเป็นตัวอย่าง มิได้หมายความว่าเมื่อเคารพแล้วจะดลบันดาลสิ่งต่างๆ ตามต้องการได้ ถ้าอยากได้สิ่งใดต้องลงมือทำเอง พัฒนาปรับปรุง ใช้ปัญญาแก้ไข แล้วลงมือทำเองตามเหตุปัจจัย วัตถุมงคลจึงอยู่ในฐานะเป็นสัญลักษณ์ที่สื่อสารออกมาที่เป็นแทนในลักษณะต่างๆ เช่น พระเครื่องมีบทบาทอยู่ในเครื่องรางของขลังที่สามารถช่วยคุ้มครองป้องกันอันตราย พกพาไปไหนก็เป็นที่รักใคร่ของผู้ที่พบเห็น พระเครื่องเป็นสัญลักษณ์เป็นสิ่งที่แสดงถึงจุดสนใจ การสื่อสาร ความเข้าใจพื้นฐานการสื่อสาร พระเครื่องเป็นสัญลักษณ์ในการสื่อสารทางพระพุทธศาสนา พระเครื่องเป็นรากฐานของวัฒนธรรมของชนชาติไทย พระเครื่องเป็นสื่อสัญลักษณ์แทนวัฒนธรรมด้านศิลปกรรมทางพระพุทธศาสนา พระเครื่องเป็นสื่อสัญลักษณ์แทนวัฒนธรรมด้านประเพณี พระเครื่องเป็นสื่อสัญลักษณ์แทนด้านอนุสติ

ดังนั้น พระพุทธรูปจึงเป็นสื่อรูปธรรมของพระพุทธรูปได้ดีที่สุด ทำให้เกิดเป็นพุทธานุสติ และสามารถต่อยอดไปสู่ธรรมมานุสติจนกระทั่งเกิดปัญญาไปสู่การบรรลุธรรมได้ เพียงแต่บุคคลต้องมีความศรัทธาในพระพุทธรูปอย่างแท้จริงจึงจะสัมผัสกับพลังแห่งพุทธานุภาพได้ พระพุทธรูปเป็นสื่อธรรมที่ดีที่สุด คือ ไม่ขึ้นกับแต่ละบุคคล คนที่มีปัญญาแล้วอาจไม่ต้องพึ่งพาพระพุทธรูปก็ได้แต่การมีพระพุทธรูปและบูชาด้วยอามิสบูชาและปฏิบัติบูชาจะสมบูรณ์แบบ ที่ส่งผลที่ดีต่อจิตใจของตนเองและเป็นสิริมงคลแก่ตนและสถานที่นั้น

ข้อเสนอแนะ

1. ให้ความรู้ ความเข้าใจ เรื่องลักษณะพุทธศิลป์ประเภทต่างๆ ในพระเครื่อง

2. ให้ความรู้ในวิธีการนำพระเครื่องมาใช้เป็นกุศโลบายในการปฏิบัติธรรมและสามารถนำมาเผยแผ่ให้เกิดความเข้าใจอย่างถูกต้อง

3. การนำพระเครื่องหรือวัตถุมงคลไปประยุกต์ใช้ในรูปแบบการสื่อสารทางพุทธธรรมผ่านสัญลักษณ์ทางอานุภาพของพระเครื่องได้ถูกต้องตามหลักพุทธศาสนาว่ามีการสื่อสารธรรมในรู้แบบของผู้ส่งสาร สาร ช่องทางการสื่อสาร และผู้รับสารจากการสื่อสารโดยมีพระเครื่องหรือวัตถุมงคลเป็นสื่อให้ถึงซึ่งอนุสสติกรรมฐาน

4. ควรมีการวิเคราะห์เจาะลึกในเรื่องของการสื่อธรรมความหมายผ่านกระบวนการสื่อสารของวัตถุมงคลสำคัญ ในแต่ละวัด แต่ละครูบาอาจารย์ต่างๆ เพื่อให้เห็นถึงลักษณะการสื่อธรรมความหมาย และความมุ่งหมายของการทำพระเครื่องหรือวัตถุมงคลขึ้นมาให้ชาวพุทธได้มีเครื่องระลึกนึกถึงพระรัตนตรัย

References

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- กองพุทธศาสนศึกษา. (2546). **พระพุทธศาสนามรดกล้ำค่าของไทย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- ฉัฏฐภูมิ หลอมประโคน. (2544). **คู่มือครูพระช่วยสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
- ธนพันธ์ เมธาพิทักษ์. (2544). **พระพุทธเทวปฏิมากรกับเรื่องความเป็นมา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เจริญกิจ.
- ธรรมรักขิต. (2537). **พระพุทธศาสนา ศาสนาแห่งปัญญา**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทธรรมสาส์น (1997) จำกัด.
- พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. (2542). กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.
- พระชัยณรงค์ วิทิต (ร่างมะรุต). (2555). **การประยุกต์หลักศีล 5 เพื่อพัฒนาพฤติกรรมของบุคคลในสังคม**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระจิรวัดน์ ภัททาวิโร (คำไมตรี). (2558). **ศึกษาวิเคราะห์พระเครื่องในฐานะเป็นสื่อสัญลักษณ์แทนพระรัตนตรัย**. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2527). **พจนานุกรมฉบับประมวลศัพท์**. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์การพิมพ์.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ**. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร: บริษัทธรรมมิกจากัด. 2539.
- พระนิโรธรังสี คัมภีร์ปัญญาจารย์ (เทสก์ เทสรังสี). (2521). **สติ จิต ใจ**. หนองคาย: วัดหินหมากเป้ง.
- พระมหาเชิด เจริญรัมย์. (2531). “พระเครื่องกับสังคมไทย: ศึกษาเฉพาะกรณีทัศนะของนักวิชาการพุทธศาสนาในสถาบันอุดมศึกษา. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- พระมหามนตรี วรลภ. (ปทุมสุข). (2542). “อิทธิพลของวัตถุมงคล ที่มีผลต่อสังคมไทยในปัจจุบัน” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ 6 “งานวิจัยและงานสร้างสรรค์ทางพระพุทธศาสนาเพื่อการใช้สังคม”

(Research and Creative Work on Buddhism for Social Service)

วันที่ 29 กุมภาพันธ์ 2563 ณ วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

- พินัย ศักดิ์เสนีย์. (2511). นามานุกรมพระเครื่อง. กรุงเทพมหานคร: ผดุงศึกษา.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2530). พจนานุกรมศัพท์ศิลปะ อังกฤษ-ไทย. กรุงเทพมหานคร: เพื่อนพิมพ์.
- วรรณัทธ ชัชวาลทิพากร. (2534). พระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมือง. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไพศาล.
- วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. (2528). ประติมากรรมไทย. กรุงเทพมหานคร: องค์การคำครุสภา.
- แสง จันทรงาม. (2529). ศาสนศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด.
- สมจินตนา ภักดิ์ศรีวงศ์. (2538). มารยาทในสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: บริษัทต้นอ้อ แกรมมีจำกัด.
- สืบทารวจเอกชูชาติ อยู่เย็น. (2555) “การศึกษาวิเคราะห์ความศรัทธาและแนวทางปฏิบัติต่อพระเครื่องของ
เจ้าหน้าที่ตำรวจ สถานีตำรวจภูธรเมืองขอนแก่น” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย:
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สนธิ สมัครการ. (2539). ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย: วิเคราะห์เชิงสังคม-มนุษย์วิทยา. กรุงเทพฯ: โอ
เดียนสโตร์.